

**TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMEDE SOSYAL MEDYANIN ETKİSİNE
BİR ÖRNEK: DOĞU EKSPRESİ**

**An Example of The Effect of Social Media for Touristic Product
Diversification: Doğu Ekspresi**

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi- Coğrafya Bölümü
tolga9025@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4754-3304>

Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Anabilim Dalı mudemir@atauni.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-7101-1119>

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi-
Journal of Ağrı İbrahim Çeçen University Social Sciences Institute-
AİCUSBED 6/1 Nisan/April 2020 / Ağrı

ISSN: 2149-3006

e-ISSN: 2149-4053

Makale Türü- <i>Article Types</i> :	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi- <i>Received Date</i> :	19.03.2019
Kabul Tarihi- <i>Accepted Date</i> :	23.01.2020
Sayfa- <i>Pages</i> : 143-160	 https://doi.org/10.31463/aicusbed.541531

<http://dergipark.gov.tr/aicusbed>

This article was checked by

 iThenticate

TURİSTİK ÜRÜN ÇEŞİTLENDİRMEDE SOSYAL MEDYANIN ETKİSİNE BİR ÖRNEK: DOĞU EKSPRESİ¹

An Example of The Effect of Social Media for Touristic Product Diversification:
Doğu Ekspresi

Dr. Öğr. Üyesi Tolga KORKUSUZ
Prof. Dr. Mustafa ÖZDEMİR

Öz

Turistik faaliyetler geçmişten günümüze sürekli değişim göstermiştir. Bu değişimlere paralel olarak mekânlardaki turistik faaliyetlerin çeşitlenmesi ve bazı destinasyonların moda haline gelmesinde küreselleşme sürecinin etkisi yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal medya gibi küreselleşmenin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlayan elemanlardan reklam ve tanınırlık için faydalanan turistik destinasyonlar, bu faaliyetlerden dolayı büyük kazançlar elde etmeye başlamışlardır. Popülaritesi artan mekânlar sosyal medya kullanıcıları tarafından sıklıkla ziyaret edilmeye başlanmış ve turistik alanlara olan rağbet artmıştır.

Son yıllarda oldukça popüler hâle gelen ve özellikle gençler tarafından tercih edilen Doğu Ekspresi ile seyahat hakkında, sosyal medyada çok sayıda paylaşım yapılmasından dolayı bu seferler gençler, maceraperestler ve fotoğrafçılar arasında bir moda haline gelmiştir. Bu çalışmada Ankara'dan başlayan ve Kars şehrinde son bulan Doğu Ekspresi yolculuğunun nasıl popüler hâle geldiği, bu yolculuğun sürdürülebilirliğinin olup olmadığı ve Kars şehrinde ortaya çıkardığı değişimlerin hangi boyutta olduğunun ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Ayrıca beklenmedik bir şekilde popüler hâle gelen bu rotanın karşısında Kars şehrindeki turistik tesislerin verdiği tepki incelenerek, yeterlilik analizi yapılmıştır. Veriler incelenirken sosyal medyadaki popülerliğin ölçütü olan etiketlerin sayısı ve beğeni sayıları incelendiği için çalışma nicel bir boyut taşımaktadır. Ayrıca turistik faaliyetler incelenirken katılımcı gözlem yöntemi kullanılmıştır. Her iki yöntemin kullanıldığı bir araştırma olması nedeniyle bu çalışmayı karma desenli olarak nitelendirmek mümkündür.

Çalışmanın sonucunda Doğu Ekspresi'ni tercih eden turistlerin Kars şehrindeki konaklama tesislerini tam kapasite doldurduğu ve özellikle kent merkezinde bulunan turistik destinasyonları ziyaret ettikleri tespit edilmiştir. Ayrıca Doğu Ekspresinin, turistlerin sosyal medyada yaptıkları paylaşımların yoğunluğu sebebiyle bir moda hâline geldiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Ekspresi, Kars, Tren Seyahati, Turizm, Sürdürülebilirlik.
Abstract

¹ Bu çalışma 2019 yılında Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde kabul edilen "Kars İlindeki Turizm Varlıklarının Küreselleşmenin Etkisi ile İncelenmesi ve CBS Analizi" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Touristic activities have been constantly changing from day to day. In parallel with these changes, the diversity of tourist activities in places and the effect of the globalization process in some of the destinations become fashionable. Tourist destinations benefiting from advertising and publicity, such as social media, are becoming more and more profitable from these activities. Increasingly popular places of populations have begun to be visited frequently by social media users and the demand for tourist areas has increased.

Travel has become a fashion among young people, adventurers and photographers because of the large number of sharing in the social media about traveling with the Eastern Express, which has become very popular in recent years and is especially preferred by young people. In this study, it is aimed to find out how the East Express journey, which started in Ankara and ended in Kars city, became popular, whether this journey was sustainable or not, and the extent of the changes in Kars city. In addition, a response to this unexpectedly popular route has been analyzed by analyzing the reaction of tourist facilities in Kars City. While analyzing the data, the study has a quantitative dimension since the number of tags and the number of likes, which are the criteria of popularity in social media, are examined. Experimental research method is also used when touristic activities are examined. It is possible to call this study a mixed pattern because it is a research that uses both methods.

As a result of the study, it was determined that tourists who prefer Eastern Express filled their accommodation facilities in the city of Kars with full capacity and visited tourist destinations especially in the city center. It has also been found that the Eastern Express has become fashionable as a result of sharing in the social media by tourists.

Keywords: Eastern Express, Kars, Train Travel, Tourism, Sustainability.

Giriş

WTO'ya (Dünya Turizm Organizasyonu) göre turizm; *turizm, eğlence, iş dünyası ve diğer amaçlar için bir yıldan fazla olmamak kaydıyla her zamanki ortamının dışındaki yerlerde bulunan ve bu yerlerde kalan kişilerin faaliyetlerini kapsar*². Buna göre turist olarak kabul edilen insanlar, bir yerden bir yere gitmek niyetinde bulunurlar ve belli bir zaman dilimini evinden uzak yerlerde geçirmektedirler. İnsanlar turistik bir gezi yapmayı planladıkları zaman, birçok kaynaktan görüşlere başvurmaktadır. Genellikle seyahat sitelerinin gezi planlamasında tercih edildiği günümüz dünyasında, turistik tesis yöneticileri tanıtımlarını bu sitelerde yayınlamaktadırlar.

Booking.com, Trip Advisor gibi popüler seyahat siteleri kullanıcılara turistik mekânlar hakkında bilgi vermekte ve turistleri reklamlar vasıtasıyla yönlendirmektedir. Gerçekten de küreselleşmenin iletişimi hızlandıran

² World Tourism Organization, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2017, [Http://Statistics.Unwto.Org/Sites/All/Files/Pdf/Unwto_Tsa_1.Pdf](http://Statistics.Unwto.Org/Sites/All/Files/Pdf/Unwto_Tsa_1.Pdf)

elemanlarından olan internet sayesinde, turistik alanların tanıtımı yapılmaktadır. Buna göre gerek internet siteleri vasıtası ile gerekse sosyal medyada turistik alanların tanıtımını başarı ile gerçekleştiren devletlerin, turistik gelirlerini artırdığı bir gerçektir³. Ayrıca turistler tarafından bahsi geçen sitelerde yayınlanan değerlendirmeler sayesinde, turistik tesislerin hizmet kalitesi artık daha güvenilir hâle gelmiştir. Bu tarz önemli hizmetler gezisini planlayanlar, turistik tesisler ve önceki ziyaretçiler arasındaki iletişimi artırarak, turizme katkı sağlamaktadır. Şöyle ki internetteki en büyük arama motorlarından olan Google'dan gideceği yeri araştıran insanların oranı % 80'dir⁴.

İnternetin bu denli insanların hayatına girmesi, insanların gideceği yeri daha önceden ziyaret edenlere göre planlaması sonucunu doğurmuştur. Buna göre, ziyaret etmek istediği mekâna henüz karar veremeyen insanlar, internet üzerinden araştırmalar yapmakta ve kendisine çekici gelen mekânları tercih etmektedirler. Bu bağlamda, insanların karar verme süreci incelendiğinde sosyal medyanın etkisi nasıldır sorusu ile karşılaşılmaktadır. Geçmişte insanlar neye göre karar vermektedir ve planlanan seyahatler ne kadar turistlerin beklentilerini karşılamıştır? Elbette geçmişte oldukça yorucu, uzun ve rezervasyon olanaklarının kısıtlılığı sebebiyle genel anlamda zor olan turistik faaliyetler, günümüzde küreselleşme ile birlikte oldukça farklı bir hâl almıştır. Artık insanlar belli bir yere gitmek istediklerinde “acaba nereye gitmek moda?” sorusunu sormaktadırlar. Daha önce bahsedildiği üzere, günümüzde internette bu konuda bir arama yapan insanların karşılaştığı cevaplar arasında, oldukça popüler bir destinasyon olan “Doğu Ekspresi ile Kars'a gitme” çıkmaktadır.

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmada plansız bir şekilde seyahat modası haline gelen “Doğu Ekspresi ile Kars'a gitme” konusu incelenmiş ve bu durumun oluşmasında ortaya çıkan sebepler ve sonuçlar irdelenmiştir. Ayrıca yoğun bir talep

³ Mariani, M. M. & Felice, M. D. & Mura, M., (2015). “Facebook As A Destination Marketing Tool: Evvidence From Italian Regional Destination Management Organizations”. *Tourism Management*, 54, 321-343.

⁴ Raffaele F. & Salma A. & Fraser M., (2015). “Why Do Travelers Trust Tripadvisor? Antecedents of Trust Towards Consumer-Generated Media and Its Influence On Recommendation Adoption and Word Of Mouth”. *Tourism Management*, 51, 174-185.

beklemeyen Kars il sınırları içindeki turistik tesislerin bu duruma verdikleri tepkiler incelenmiş ve Kars ilindeki turistik alanların sürdürülebilir turizm açısından yorumlanması yapılmıştır.

Bu turistik hareketin ortaya çıkmasında etken olan sosyal medya mecralarının etkilerinin incelenmesi yönünden çalışma nicel bir boyut taşımaktadır. Popülerliğin ölçütü olarak sosyal medyada kullanılan etiketlere (#doğuekspresi) yapılan paylaşım sayısı kabul edilmiştir. Turistlerin davranışları incelenirken trende birebir seyahatlere dâhil olarak katılımcı gözlem yöntemi kullanılmış, ayrıca kişisel tecrübelerden faydalanılmıştır. Ayrıca, Kars Tren Garı'ndan alınan yolcu sayısı verilerinin yıllara göre artışı tablo ve grafikler ile ortaya konulmuş ve araştırmanın nicel boyutu şekillendirilmiştir. Ayrıca turistlerin seyahat rotası olan Doğu Ekspresi hattı Arc Map 10.5 programında haritalandırılmıştır.

Araştırma sırasında sosyal medyanın turistik ürün çeşitlendirmedeki etkisi sorusuna cevap aranmıştır. Bu probleme bağlı olarak; sosyal medyanın Doğu Ekspresi trenini turistik ürüne dönüştürmesine olan etkisi ve bu durumun katılımcılar tarafından değerlendirilmesine cevap aranmıştır. Ayrıca Doğu Ekspresi'nin bir moda haline gelmesinden sonra seyahat acentelerinin rolü incelenmiştir. Son olarak Doğu Ekspresi'nin Kars ilindeki turistik faaliyetler üzerindeki etkileri incelenmiş ve bu problemlere metin içinde cevaplar aranmıştır.

Tren Turizmi ve Doğu Ekspresi

Dünyayı ekonomik ve sosyal anlamda etkileyen demiryolları, insanoğluna ilk bulunduğu andan itibaren zaman ve mesafe alanında çok büyük avantajlar sağlamıştır. Geçmişten günümüze doğru gelindiğinde, yüksek hızlı tren yolları dâhil olmak üzere, toplam ray uzunluğu 1.138.632 km'ye ulaşmıştır⁵. Ayrıca tarihsel süreç içerisinde geliştirilen tren yolculuğunun, yemek, yatak, lüks kompartımanlar veya bilgisayar-belgegeçer hizmetleri gibi servisleri sunması⁶ turistik seyahatlerin cazibesini artırmıştır.

Şüphesiz taşımacılık ve turizm sektörleri arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Turistik seyahatlerini yaya olarak gerçekleştirenlerin

⁵ Tümertekin, E. & Özgüç, N., (2016). *Ekonomik Coğrafya*. Çantay Kitabevi İstanbul. s. 543.

⁶ Özgüç, N., (2015). *Turizm Coğrafyası*. Çantay Kitabevi İstanbul. s. 90.

haricinde, her turistik faaliyet bir yerden başka bir yere, herhangi bir ulaşım aracı ile gitme eylemini içermektedir. Ulaşım araçları geçmişte hayvanların kullanılması ile başlamış, günümüzde kıtalararası uçaklara kadar gelişmiştir. Günümüzde turizm seyahatlerinde, yüksek hız sunduğu için, genellikle uçaklar tercih edilmektedir. Bunun yanında, seyahatlerde hızlı bir ulaşım aracı olan yüksek hızlı trenler de tercih edilmeye başlanılmıştır. Özellikle gelişmiş ülkelerde tercih edilen yüksek hızlı trenler, sundukları konfor ve manzaralar nedeniyle uçaklar ile rekabet etmektedirler. Yüksek hızlı trenlerin olmadığı bölgelerde ise trenler hâlâ ulaşımındaki yerini koruyarak konforlu ve hesaplı olduklarından dolayı, gerek yük taşımacılığında gerekse seyahatlerde tercih edilmektedir.

Trenlerin ulaşımına ve bu sayede medeniyete olan etkisi oldukça fazladır. Şöyle ki, tren hatlarının olduğu merkezler arasındaki ticari malların taşınması ekonomik açıdan bölgelere katkılarda bulunmuştur. Ayrıca insanların trenler ile seyahat etmesi kültürel etkileşimlere sebebiyet vererek kültürlerin taşınması gerçekleşmiştir⁷. Tren hatlarının ekonomik ve sosyal etkileri turizm sektörüne de yansımış, bölgeler arasındaki seyahatler de ulaşım ağlarının gelişmesi sonucunda artmıştır. Doğaner'e göre demiryolu ulaşımının turizme yaptığı olumlu etkiler şunlardır: Fazla sayıda turistlerin tek seferde taşınabilmesi, vagon içlerinde rahat bir şekilde dolaşma imkânının olması, ağırlama hizmetinin verilebilmesi ve geceleme olanağı olduğundan günlerce seyahat yapılabilmesi gibi birçok avantaj sunmaktadır⁸.

Uluslararası literatürde "rail tourism" olarak bahsedilen tren turizmi, insanlar tarafından öncelikle nostaljik amaçlar nedeniyle dünya çapında tercih edilmektedir⁹. Küresel turizmin ulusal ve uluslararası ulaşımındaki başrol oyuncusu uçakların aksine, daha yavaş olmasına rağmen tercih edilen trenler, genellikle otoyollardan ayrı bir hattı olması nedeniyle manzara severler tarafından tercih edilmektedir.

Trenlerin diğer ulaşım araçlarına kıyasla daha yavaş olması, turistler tarafından bir dezavantaj olarak algılanmamış, tam tersine hızlanan ve aceleci bir dünyanın yoruculuğuna karşı bir tercih sebebi olmuştur. Zaman içerisinde

⁷ Özdemir, M., (2012). "Tren Gelir, Hoş Gelir... Kara Trenin Hikâyesi". *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 23 (1), 117-123.

⁸ Doğaner, S., (1998). "Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm Ve Çevre İlişkileri". *Coğrafya Dergisi*, 6, 1-25.

⁹ Jafari, J. [Ed.]. (2002). *Encyclopedia Of Tourism*. Routledge London. p. 487.

bireylerin zamanla yarışmalarından bıkmaları sonucunda yavaş turizmi tercih etme isteği ortaya çıkmıştır¹⁰. Bu sebepten ötürü “yavaş turizm” tabiri turizm çalışmalarında yerini almıştır. Buna göre yavaş turizm; *son yıllarda insanların büyük otellerde veya doğal olmayan ortamlarda tatil yapma yerine; daha doğal besinler tüketerek, daha doğal ortamlarda ve oldukça sakin yaşayarak dinlenme isteklerinin öne çıkması, yeni bir turizm şeklini “yavaş turizm” ortaya çıkarmıştır*¹¹. Yavaş turizmi tercih eden turistler, yavaşça bir yolculuk ile manzaranın tadını çıkartarak yolculuk sırasında dinlenmektedirler.

Dünyada özellikle İsviçre ve Avusturya tarafından tren hatlarının turistik alanlar arasında yapılmaktadır. Bu rotalardan geçen tren hatlarında ise çeşitli iş alanları oluşturularak yerel yönetimlerin gelişmesi amaçlanmıştır¹². Ayrıca ABD’de tren seyahatlerinin özellikle 11 Eylül saldırısından sonra güvenlik sebebiyle de seyahatlerde tercih edilmesi, bu sektörün günümüzde de seyahat edilirken konfor arayanlar tarafından tercih edildiğini göstermektedir¹³.

Doğu Ekspresi hattı ise Ankara-Kars illeri (Ankara, Kırıkkale, Sivas, Erzincan, Erzurum ve Kars) arasında her gün hizmet vermektedir. Saat 18:00’da sefere başlayan hat, toplamda 1 gün 30 dakika sürmektedir. Kişi başı 48 ₺ olan hatta, 3 adet 2+1 pulman vagon, 2 adet örtülü kuşetli ve 6 adet yataklı vagon hizmet vermektedir. Hattın toplam uzunluğu ise 1310 km’dir. Geçmişte İstanbul’dan başlayan Doğu Ekspresi hattı, yüksek hızlı tren projesinin hayata geçmesi nedeniyle Ankara-Kars arasına alınmıştır.

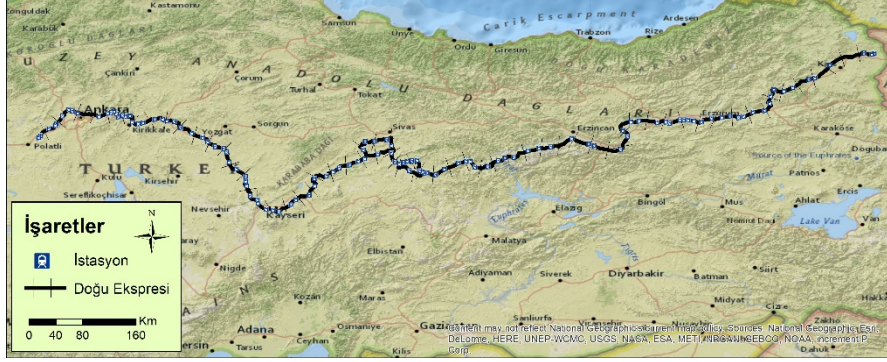
Harita 1. Doğu Ekspresi Hattı ve İstasyonları.

¹⁰ Demir, M., [Ed.]. (2017). *Genel Turizm*. Detay Yayıncılık Ankara. s. 23.

¹¹ Ünal, Ç., (2016). “Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar "Yavaş Şehirler Ve Yavaş Turizm"”. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 20 (36), 13-28.

¹² Willard, P. & Beeton, S., (2012). “Low Impact Experiences: Developing Successful Rail Trail Tourism”. *Tourism Planning & Development*, 9 (1), 5-13.

¹³ Hsu, Y. L. & Ting, Y. S. & Chen, K. Y., (2013). “Global Travel Trend In Rail Tourism Development”. *Актуальні Проблеми Економіки*, 11, 536-541.

Şekil 1. Demir Yolu Turizm Modeli¹⁴.

Reis ve Jellum'un Demir yolu turizmi modeline göre, düşük işletim maliyetleri gibi birçok kolaylaştırıcı avantajı bulunmaktadır. Turistlerin tercihleri göz önüne alındığında ise, seyahat hattın; fiziksel özellikleri, manzaranın çekiciliği, çevresel görünüşü, trenin geçtiği geçitleri, uzunluğu ve aralarından geçtiği hattın taşıdığı tarihi ve kültürel özellikler başta gelmektedir (Şekil 1). Turistler belli bir hat boyunca anı olarak tecrübe edeceği malzemeleri toplayabildiğinde turistik çekiciliklerden bahsedilebilir.

Reis ve Jellum'un tasarladığı demir yolu turizm modeli, son yıllarda adeta moda haline gelen Doğu Ekspresi hattı üzerinden incelendiğinde, modelde bahsi geçen turistlerin tercihlerini karşılayabilecek birçok özellik

¹⁴ Reis, A. C. & Jellum, C., (2012). "Rail Trails Development: A Conceptual Model For Sustainable Tourism". *Tourism Planning And Development*, 9 (2): 133-148.

bulunmaktadır. Şöyle ki, turistlerin hat boyunca çekeceği manzara fotoğrafları için birçok alan bulunmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi'nin fiziki görünümü (Ormanlar, hidrografik ve toprak özellikleri vb. gibi) fotoğraf turizmi için oldukça zengin bir çeşitlilik sunmaktadır. Ayrıca hattın başından sonuna kadarki güzergâh boyunca ülkemizin çeşitli bölgelerinde bulunan tarihi ve kültürel çeşitlilikler, turistleri etkilemekte ve biriktirdikleri hatıralarını yine sosyal medyada paylaşmaktadırlar.

Güzergâhın sonuna kadar gelen turistler, Kars kent merkezinde bir müddet konaklamakta ve çeşitli alanları ziyaret etmektedirler. Bu ziyaretler esnasında Kars ilinin maddi ve manevi kültürel zenginlikleri tecrübe edilmekte ve sosyal medyada “#doğueksresi” etiketi ile paylaşılmaktadır. Dolayısı ile gelen turistlerin yaptığı her paylaşım, Doğu Ekspresinin daha da popüler hâle gelmesini sağlamakla birlikte, hiçbir maddi harcama ve organizasyon yapılmadan reklamını yapmaktadır. Böylece Doğu Ekspresi ile Kars İli'ni ziyaret etmek turizm seyahatlerinde moda haline gelmiştir. Böylesine bir akımın diğer bir avantajlı yanı, turistlerin herhangi bir mevsime bağlı olmadan ziyaretlerini gerçekleştirmeleridir. Dört mevsim Kars'a gelen turistler, kış aylarından Sarıkamış Kayak merkezinde kayak yapmakta ve Sarıkamış Sarıçam Ormanları'nı ziyaret etmektedirler. Tren yolculuğu esnasında fotoğraf çeken turistleri bu eylemlerini bütün mevsimlerde yapmaktadırlar.

Oldukça uzun bir geçmişe sahip olan ve günümüzde yerini yüksek hızlı trenlere bırakan klasik trenler, yeniden moda hâline gelerek insanlar tarafından tercih edilmeye başlanmıştır. Özellikle Instagram gibi fotoğraf ve video paylaşım platformlarında adeta patlama yaşayan Doğu Ekspresi, adına açılan etiketler (#doğueksresi) sebebiyle oldukça popüler hâle gelmiştir. Kullanıcıların gerek tren içinden gerekse trenden çektikleri manzara fotoğrafları, özellikle üniversite öğrencileri tarafından ilgi görmüş ve popülerliği günden güne artmıştır. Buna göre turistik bir alanın popülerliği ne ile ölçülür sorusuna, “sosyal medyada bir yer hakkında açılan etiket ve bu etikete yapılan paylaşım sayısı ile ölçülmektedir” ifadesi yerinde olacaktır.

Doğu Ekspresi hakkında açılan etiketler incelendiğinde, bu etiketlere yapılan paylaşımların on binlerce olduğu tespit edilmiştir¹⁵. Paylaşılan video

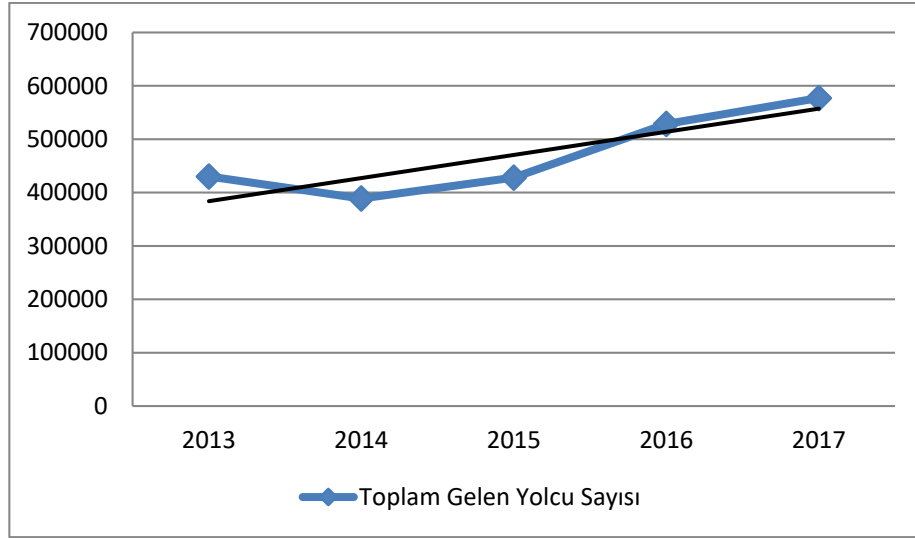
¹⁵ #doğueksresi, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2018, <https://www.instagram.com/explore/tags/do%c4%9fueksresi/?hl=tr>

ve fotoğraflar genellikle trenden çekilen “manzara” konulu içeriklerdir. Kullanıcılar tarafından etiket ile yapılan paylaşımların yanı sıra çeşitli sosyal medya gruplarında ve internet sitelerinde de fotoğraf ve videolar paylaşılmaktadır. Ayrıca popüler video paylaşım sitesi olan Youtube’da Doğu Ekspresi ile alakalı yapılan paylaşımlar bu rotanın popülerliğini artırmıştır.

Tablo 1. 2013-2017 Yılları Arasında Doğu Ekspresi ile Kars’a Gelen Yolcu Sayısının Aylık Dağılımı¹⁶.

Zaman	O	Ş	M	N	Ma	H	T	A	E	Ek	K	A	Toplam
2013	29830	28179	23415	31637	32595	43545	44067	45475	41678	39753	31639	38362	430175
2014	40628	33430	36075	29005	29539	33039	32616	32992	30040	31953	29738	29858	388913
2015	33096	30733	33021	32389	33616	33429	36006	40679	40933	34867	38407	40885	428061
2016	42979	41795	40235	41890	44327	43489	48518	48193	47643	46394	42644	40530	528637
2017	51029	43043	46267	41569	45399	44415	55979	53863	52682	45753	48694	48358	577051

Grafik 1. 2013-2017 Yılları Arasında Doğu Ekspresi İle Kars’a Gelen Yolcu Sayımı.

2013-2017 yılları arasında Doğu Ekspresi ile Kars’a gelen yolcuların sayısı incelendiğinde 2015 yılından sonra artış göze çarpmaktadır. Özellikle kış aylarında tercih edilen Doğu Ekspresi’ni tercih eden yolcuların gösterdiği artış, Ocak ayında, 2013 yılında 29.830 iken, 2017 yılında ise 51.029 olmuştur. Toplam artış ise 2013 yılından 2017 yılına 146.876 olmuştur.

¹⁶ Veriler Kars Tren Garı’ndan Temin Edilmiştir.

Uzun süren bir yolculuk olduğundan dolayı seyahat sırasında zaman geçirmek için birçok etkinlikler yapmaktadır. Zaman geçirmek için çeşitli oyunlar ve eğlenceler gibi etkinlikler yapan ziyaretçiler, tren içerisindeki anılarını da sosyal medyada paylaşmaktadır.

Doğu Ekspresi turizminin böylesine popüler hâle gelmesinden sonra ise, bu hat hakkında birçok haber yapılmıştır. Bu hattın popülerliğinin gelişmesi adına birçok etkinlik yapılmış ve devletin üst kademeleri tarafından da desteklenmiştir¹⁷.

Doğu Ekspresinin Sürdürülebilirliği ve Oluşan Talebe Yönelik Karsilinin Tepkisi

Sürdürülebilirlik tartışmaları 18. ve 19. yy'da iktisatçılar tarafından araştırılrsa da, sürdürülebilir kalkınma kavramı ilk olarak 20. yy'da ortaya çıkmıştır¹⁸. BM'nin 1987 yılında sürdürülebilirlik ile alakalı yaptığı tanımda; *insanlık, gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir*¹⁹. Buna göre insanlığın ekonomiden tarıma, eğitimden turizme kadar birçok konuda gelecek nesilleri düşünmesi ve buna göre o günün ihtiyaçlarını sadece yeterli miktarda kullanması gerekliliği doğmuş ve günümüzde birçok alanda popüler bir konu haline gelmiştir. Alanlarına göre sürdürülebilir eğitim, ekonomi, enerji, turizm, kalkınma vb. gibi birçok konu hakkında çalışmalar yapılmaktadır. Özellikle ekonomi konusunda yapılan sürdürülebilirlik çalışmaları, turizm alanına da yansımış ve birçok turistik alanın sürdürülebilirliği tartışılmıştır.

Çeşitli ekonomik faaliyetlerin zaman içinde etkinliğini yitirmesi ve bunun sonucunda ekonomilerin sermaye veya istihdam kaybına uğrayarak zarar görmesi sonucunda sürdürülebilir ekonomi kavramı ortaya atılarak

¹⁷ Fenomen Doğu Ekspresi İçin Bakanlık'tan Klip, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2018. <http://www.haberturk.com/fenomen-dogu-ekspresi-icin-bakanlik-tan-klip-1862451>

¹⁸ Yeni, O., (2014). "Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması". *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 16 (3), 181-208.

¹⁹ UN Documents, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2018. <http://www.un-documents.net/ocf-02.html>

ekonomik faaliyetlerin devamlılığı amaçlanmıştır. Şirketleri çevreye olan zararının en aza indirmek isterken, bunun kâra nasıl dönüştürüleceğini sormaktadırlar²⁰.

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Organizasyonu'na göre (United Nations World Tourism Organization-UNWTO) sürdürülebilir turizm; *ziyaretçilerin, sanayinin, çevrenin ve ev sahibi toplulukların ihtiyaçlarını gözetererek, mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerini tam olarak dikkate alır*²¹.

Sürdürülebilir ekonomi kavramı düşünüldüğünde, sosyo-ekonomik açıdan geri kalmış bölgelere yapılabilecek önemli yatırımlardan biri olan turizm ve turizm sektörünün sürdürülebilirliği dünyadaki her bölgeyi ilgilendiren bir konudur. Sürdürülebilir turizmin ortaya çıkmasındaki nedenler incelendiğinde; turistik faaliyetlerin çevreye verdiği olumsuz etkiler, turistik çevrede bulunan tarımsal alanlara yönelik olumsuz etkiler veya fazla nüfus yoğunluğu sebebiyle artan çevresel atıklar turistik alanların çekiciliğini bozarak sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Ayrıca herhangi bir bölgeye gelen turist sayısının taşıma kapasitesinden fazla oluşu yine o bölgenin gelenek ve göreneklerine zarar verebilir.

Buna göre bir turistik bölgenin sürdürülebilirliği konusunda bilinmesi gereken kavramlardan en önemlisi taşıma kapasitesidir. Taşıma kapasitesi: *Karşılama ya da dayanma miktarı olarak tanımlanan bu kavram, turizm açısından, belirli bir bölgede yerel halkın ve turistlerin yaşam/tatil kalitesi standardını bozmadan ağırlanabilir turist sayısı olarak ele alınmaktadır*²². Böylece bir turistik bölgede ağırlanan turistlerin sayısı kısıtlanarak, turistik kaynakların sonraki nesillere bırakılması amaçlanmaktadır. Örneğin, Güney Asya'da bulunan Butan, geleneklerini korumak amacıyla kabul edilen turist sayısını oldukça asgari ölçülerde tutarak, turizmde sürdürülebilirliği amaçlayan ülkelerden biridir²³. Taşıma kapasitesi kendi içerisinde fiziksel (Genellikle araçların park edeceği boş alanların sayısı gibi), ekolojik (Çevreye

²⁰ Chouinard, Y. & Ellison, J. & Ridgeway, R., (2011). "The Sustainable Economy". *Harvard Business Review*. 89 (10), 52-62.

²¹ *Making Tourism More Sustainable - A Guide For Policy Makers*, (2005). UNEP And UNWTO. p. 12.

²² Kozak, M., [Ed.]. (2014). *Sürdürülebilir Turizm*. Detay Yayıncılık Ankara. s. 390.

²³ Tourism Policy, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2018, <https://www.tourism.gov.bt/about-us/tourism-policy>

zarar verme limitinin tecrübe edilerek görülmesi ve buna göre sürdürülebilirliğinin oluşturulması) ve algısal (Bir veya bir grup turistin turistik alanı çok fazla kalabalık görerek başka alanlara gitmesi) olmak üzere üç alt gruba ayrılmaktadır²⁴.

Dünyada sürdürülebilir turizm planlaması kitle turizmi sonucu ortaya çıkmıştır. Kitleler halinde gelen turistler ise doğal ve kültürel çevreyi tahrip etmişlerdir. Buna göre Kars ilinin sürdürülebilir turizm planlaması düşünülürken, öncelikle ticari kaygılar ön planda tutulmamalıdır. Tüm dünyada olduğu gibi Kars'taki turistik alanlarda da taşıma kapasitesi bir eşik olarak planlanmalı ve geleceğe yönelik planlama yapılmadan taşıma kapasitesi eşığının üzerine çıkılmamalıdır²⁵.

Ani Harabeleri gibi önemli turistik alanları bulunan Kars ili de, taşıma kapasitesinin üstünde ziyaretlerin gerçekleşmesi sonucunda, bölgenin sonraki nesillere bırakılması büyük bir tehlike altına girebilmektedir. Hali hazırda "harabe" olarak nitelendirilen ve bünyesinde cami, kilise, hamam, çarşı ve sur gibi birçok yapı bulunan bölgede, birçok yapı tel örgüler ile çevrilerek koruma altına alınmıştır. Ancak bölgede yapılan saha çalışmaları sonucunda bu tel örgülerin tarihi yapıları koruyamadığı tespit edilmiştir.

İnsanlar tarafından tarihi yapılara verilen zararın yanında, çevre köylerdeki insanların hayvanlarını otlatmak için bu alana sokması, bir an önce güvenlik hizmetlerinin doğru bir şekilde yapılmasını gerektirmektedir. Çünkü tel örgüler tarafından az da olsa insanlara karşı korunan yapılara hayvanlar girmekte, tarihi yapılara temas ederek onlara zarar vermektedir. Tarihi birçok yapısı yıkılmış olan harabelerin bundan sonra daha fazla yıkılmayacağı garantisi bulunmamaktadır.

Kars kentini ziyaret eden turistler, merkezde bulunan birçok tarihi mekânı ziyaret ederek anılar toplamaktadır. Kent merkezindeki trafik sıkışıklığı, kaliteli otel eksikliği ve turistik tesislerde çalışan personelin eğitimi gibi konularda da sorunları bulunan Kars ilinin, bu sorunların üstesinden gelebilmesi için kamu kurumları tarafından planlamaları yapılması gerekmektedir. Özellikle Kars ilinin turistik anlamda güçlü ve zayıf yönlerinin araştırılması amacıyla bir SWOT analizi gerekmektedir.

²⁴ Williams, S., (2003). *Tourism Geography*. Routledge London. p. 116.

²⁵ Kozak, M., [Ed.]. (2014). *Sürdürülebilir Turizm*. Detay Yayıncılık Ankara. s. 127.

Bir moda olarak başlayan ve plansız bir şekilde aşırı talep gören Kars'ın bu yoğunluk karşısındaki tepkisi "hazırlıksız" olduğu yönündedir²⁶. Kars'a yönelik böylesine bir talep patlaması yaşanmadan önce, herhangi bir tanıtım faaliyeti yapmayan kentte, bu talebe yönelik arz planlaması yapılmamıştır. Otel ve lokanta (Yöresel yemeklerin sunulduğu) gibi temel turistik ihtiyaçları karşılayacak mekânların az olması, böylesine bir potansiyelin geleceğini tehlikeye düşürmektedir. Çünkü eksiklikleri gören turistler, anılarını paylaştıkları sosyal medya ortamlarında yaşadıkları olumsuz tecrübeleri de paylaşacaklardır.

Turizmde moda haline gelen Kars'ın, yine modanın değişmesi sonucu potansiyelinin azalabileceği, dolayısı ile turist sayılarında kısa zaman dilimleri içerisinde büyük düşüşler görülebileceği aşikârdır. Çünkü moda kavramı hızla değişmekte ve popüler turistik alanlar kısa süre içerisinde yerini başkalarına bırakabilmektedir. Doğu Ekspresi örneğinde olduğu gibi Van Gölü Ekspresi, son aylarda oldukça popüler hale gelerek²⁷, Kars'a yönelik talebi tehlikeye düşürmüştür. Tıpkı Doğu Ekspresi gibi yoğun talep gören Van Gölü Ekspresi de, gelecekte yerini başka modalara bırakabilir. Eğer Doğu Ekspresi'ne yönelik ek seferler veya vagonların eklenmemesi halinde, turistler Van Gölü alternatifini isteyeceklerdir. Ayrıca yaşanan talep patlamasına yeterli cevap veremeyen Kars, otellerinde yer bulunmaması nedeniyle yerini Van Gölü Ekspresi gibi başka alternatiflere bırakmaktadır²⁸.

Doğu Ekspresi ile Kars'a seyahat eden 15 kişi ile yüz yüze mülakat yöntemi uygulanarak, bu rotayı neden tercih ettikleri, neden daha hızlı bir ulaşım aracı ile gelmedikleri ve genel düşünceleri sorulmuştur. Yapılan mülakatlar sonucunda kişilerin ve grupların Doğu Ekspresi rotasını tercih etmesinde, tamamı ile sosyal medyanın etkisinde kaldıkları ve bir nevi modaya uymak istedikleri cevapları alınmıştır. Daha önce bahsedilen yavaş turizm akımına da uymak isteyen turistler, bir nevi hızlı hareket eden bir

²⁶ Kars Turizm Hareketine Hazırlıksız Yakalandı, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018, <http://www.turizmaktuel.com/haber/kars-turizm-hareketine-hazirliksiz-yakalandi#.WnYesplb7qI.twitter>

²⁷ Gençlerin Yeni Gözdesi: Van Gölü Ekspresi, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/genclerin-yeni-gozdesi-van-golu-ekspresi-40756559>

²⁸ Yeni Trend Van Gölü Ekspresi, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018, <http://www.ensonhaber.com/yeni-trend-van-golu-ekspresi.html>

dünyadan kaçarak daha sakin bir dönem istemeleri sonucunda tren turizmini tercih ettiklerini belirtmişlerdir.

Yapılan görüşmelerde sorulan sorular arasında “Doğu Ekspresi ile seyahat fikri sürecinde sizde ne etkili oldu?” sorusuna katılımcılardan cevap aranmıştır. Bu soruya katılımcıların tamamı tarafından “sosyal medyada moda haline geldiğinden dolayı” cevabı verilmiştir. Doğu Ekspresi ile Kars seyahatinin geçmiş yıllarda tercih edilmemesinin sebebi olaraktan katılımcılar tarafından verilen cevapları göstermek yerinde olacaktır. Rotanın beklenmedik bir şekilde moda haline gelmesinin, turistler arasında etkili olduğu tespit edilmiştir.

Diğer bir soruda “diğer tren hatlarını neden tercih etmediniz?” şeklinde olmuştur. Bu soruya katılımcılar “diğer hatlar sosyal medyada popüler olmadığı için” cevabını vermişlerdir. Türkiye’deki diğer tren hatlar düşünüldüğünde (Güney Kurtalan Ekspresi, Toros Ekspresi, Pamukkale Ekspresi vs.) sosyal medyada herhangi bir popülerliği tespit edilmemiştir. Görüşmelerde sorulan diğer bir soru ise “Doğu ekspresi rotasının daha geliştirilmesi için neler yapılabilir?” şeklinde olmuştur. Katılımcıların bu soruya verdiği cevaplar arasında ek vagon talepleri oldukça yoğundur. Diğer öneriler arasında, tur şirketlerinin tren biletlerinin tamamını önceden almasından, oldukça fazla bahsedilmiştir.

Sonuç ve Öneriler

Tren turizmi, foto turizm, kültürel miras turizmi, gastro turizm ve kış sporları turizmi gibi birçok avantajı bulunan Doğu Ekspresi rotasının turistlere sunduğu birçok ürün çeşitliliği bulunmaktadır. Birçok alanda mevsimsel bir kısıtlama yaşanılmayan rotayı turistler tarafından yoğun bir şekilde tercih etmektedir. Birçok alanda turistik potansiyeli bulunan Doğu Ekspresi ile Kars'a gitmenin, bu kadar popüler bir rota haline gelmesinde sosyal medyanın etkisi oldukça fazladır.

Özellikle gençler tarafından tercih edilen Doğu Ekspresinin sosyal medyada adeta patlama yaşanmasından sonra, tren bileti satışları tavan yapmıştır. Gerek trenlerde boş koltuk bulunmayışı gerekse konaklama tesislerinde bulunan oda eksikliği nedeniyle, Kars'a seyahat edecek olan turistlerin bazıları mağdur olmuş, karaborsacıların veya tur şirketlerinin kurbanı olmuştur. Bu bağlamda, seyahat hizmetlerinin T.C. kimlik numarası üzerinden tek bilet halinde verilmesi, tur şirketlerine yönelik kotaların

konulması, rotanın geleceği açısından önem arz etmektedir. Ayrıca 25 saat süren yolculukların daha akıcı geçmesi için turistlere yönelik eğlenceler ve yemek çeşitliliği gibi imkânların sunulması, bu rotaya yönelik talebi artıracaktır. Kiralık vagon hizmetleri gibi ekstra çekiciliklerin yanında, nostaljik vagonlar da turistik talebi artırmaya yönelik diğer yöntemlerden sayılabilir.

Genel olarak ziyaretlerinden zevk alan turistler, ek vagon ve seferler eklenmesini talep etmektedirler. Turistlerin ziyaretleri sırasında dikkatlerini çeken önemli hususlardan birisi olan tarihi ve kültürel alanların korunması konusunda ciddi eksiklikler bulunduğu bir gerçektir. Böylesine bir talebin kalıcı hale gelmesi konusunda derhal sürdürülebilir turizm planlarının yapılarak uygulanması oldukça önemli bir konudur.

Doğu Ekspresi ile seyahatin bu kadar popüler olması sonucunda, tren biletlerinin hızla tükenmesi veya seyahat şirketlerinin bütün biletleri satın alarak daha pahalıya satması gibi sorunlarla da karşılaşılan süreçte, bir an önce çözüm bulunmalı ve karaborsa biletçiliğinin önüne geçilmelidir. Bu yönelik, T.C. kimlik numarası olmadan satış yapılmamalı, tur şirketlerinin bilet alımlarına kota konulmalı, oluşabilecek talebe göre ek seferler veya vagonlar eklenmelidir.

Doğu Ekspresi ile Kars'a gelen yolculara yönelik servis hizmetlerinin geliştirilmesi, Kars'ın tanıtımı ve bütün turistik alanlarının ziyaret edilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Turistlerin çoğunluğu Kars kentini ziyaret etmekte, bazıları ise Ani Harabeleri'ni ziyaret etmektedir. Ancak diğer turistik alanlara ziyaretler oldukça azdır.

Unutulmamalıdır ki, sosyal medya ile moda haline gelen Doğu Ekspresi, ilerleyen zamanlarda popülerliğini yitirebilir ve yerini Van Gölü Ekspresi gibi rotalara bırakabilir. Bu durumun önüne geçmek ve Kars'a gelen turistlerin devamlılığını sağlamak için devlet kurumlarına ve özel turistik tesislere büyük görevler düşmektedir. Bu bağlamda, şehrin kültürel kimliğinin korunması, turistik tesislere yönelik ulaşım hizmetlerinin geliştirilmesi ve Kars'a gelen turistlerin hoşnut bırakılarak gönderilmesi bu görevlerin başlıcaları arasındadır.

Kaynakça

- Chouinard, Y. & Ellison, J. & Ridgeway, R., (2011). "The Sustainable Economy". Harvard Business Review. 89 (10), 52-62.
- Demir, M., [Ed.]. (2017). Genel Turizm. Detay Yayıncılık Ankara.
- Doğaner, S., (1998). "Türkiye Ulaşım Sistemleri Turizm ve Çevre İlişkileri". Coğrafya Dergisi, 6, 1-25.
- Hsu, Y. L. & Ting, Y. S. & Chen, K. Y., (2013). "Global Travel Trend In Rail Tourism Development". Актуальні Проблеми Економіки, 11, 536-541.
- Jafari, J. [Ed.]. (2002). Encyclopedia of Tourism. Routledge London.
- Kozak, M., [Ed.]. (2014). Sürdürülebilir Turizm. Detay Yayıncılık Ankara.
- Making Tourism More Sustainable - A Guide for Policy Makers, (2005). UNEP and UNWTO.
- Mariani, M. M. & Felice, M. D. & Mura, M., (2015). "Facebook As A Destination Marketing Tool: Evindence from Italian Regional Destination Management Organizations". Tourism Management, 54, 321-343.
- Özdemir, M., (2012). "Tren Gelir, Hoş Gelir... Kara Trenin Hikâyesi". Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi, 23 (1), 117-123.
- Özgüç, N., (2015). Turizm Coğrafyası. Çantay Kitabevi İstanbul.
- Raffaele F. & Salma A. & Fraser M., (2015). "Why Do Travelers Trust Tripadvisor? Antecedents of Trust Towards Consumer-Generated Media and its Influence on Recommendation Adoption and Word Of Mouth". Tourism Management, 51, 174-185.
- Reis, A. C. & Jellum, C., (2012). "Rail Trails Development: A Conceptual Model For Sustainable Tourism". Tourism Planning and Development, 9 (2): 133-148.
- Tümertekin, E. & Özgüç, N., (2016). Ekonomik Coğrafya. Çantay Kitabevi İstanbul. s. 543.

- Ünal, Ç., (2016). “Turizm Coğrafyasında Yeni Kavramlar "Yavaş Şehirler Ve Yavaş Turizm"”. Doğu Coğrafya Dergisi, 20 (36), 13-28.
- Willard, P. & Beeton, S., (2012). “Low Impact Experiences: Developing Successful Rail Trail Tourism”. Tourism Planning & Development, 9 (1), 5-13.
- Williams, S., (2003). Tourism Geography. Routledge London.
- Yeni, O., (2014). “Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Kalkınma: Bir Yazın Taraması”. Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 16 (3), 181-20

İnternet Kaynakları

- #doğuekspresi, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2018,
<https://www.instagram.com/explore/tags/do%c4%9fuekspresi/?hl=tr>
- Fenomen Doğu Ekspresi İçin Bakanlık'tan Klip, Erişim Tarihi: 11 Nisan 2018. <http://www.haberturk.com/fenomen-dogu-ekspresi-icin-bakanlik-tan-klip-1862451>
- Gençlerin Yeni Gözdesi: Van Gölü Ekspresi, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018,
<http://www.hurriyet.com.tr/seyahat/genclerin-yeni-gozdesi-van-golu-ekspresi-40756559>
- Kars Turizm Hareketine Hazırlıksız Yakalandı, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018, <http://www.turizmaktuel.com/haber/kars-turizm-hareketine-hazirliksiz-yakalandi#.WnYesplb7qI.twitter>
- Tourism Policy, Erişim Tarihi: 14 Nisan 2018,
<https://www.tourism.gov.bt/about-us/tourism-policy>
- UN Documents, Erişim Tarihi: 12 Nisan 2018. <Http://Www.Un-Documents.Net/Ocf-02.Htm>
- World Tourism Organization, Erişim Tarihi: 6 Nisan 2017,
Http://Statistics.Unwto.Org/Sites/All/Files/Pdf/Unwto_Tsa_1.Pdf
- Yeni Trend Van Gölü Ekspresi, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2018,
<http://www.ensonhaber.com/yeni-trend-van-golu-ekspresi.html>

